

Un simposi molt ben teixit

**Crònica del IV Simposi de docents de ESenRED, escoles cap a la sostenibilitat.
"Integració curricular de l'educació ambiental". 2, 3 i 4 de juliol del 2018, CENEAM, Valsaín.**

Els dies 2, 3 i 4 de juliol a l'entorn privilegiat del CENEAM, al Parc Nacional de la Sierra de Guadarrama (Castella i Lleó), va tenir lloc la quarta edició d'un simposi que té com a objectiu principal compartir experiències d'educació per a la sostenibilitat que capacitin ciutadans per actuar i per fer front als reptes socials i ambientals del segle XXI, i com a objectiu secundari compartir l'esforç i les ganes d'avançar tots junts en un mateix camí.

Com si es tractés d'una convenció de teixidors i teixidores, que es reuneixen un cop l'any per explicar-se com filen, embasten i cusen, els prop de cent docents, tècnics i educadors ambientals participants a la trobada vam dedicar tres dies a dialogar i intercanviar experiències per millorar les xarxes d'escoles sostenibles, que cada cop estan més ben teixides. Tres dies per compartir reflexions i inquietuds amb l'objectiu d'impulsar una educació ambiental innovadora, de qualitat i empoderadora als centres educatius de les xarxes de ESenRED.

ESenRED (Escuelas en red para la sostenibilidad), és una xarxa de xarxes a nivell estatal que va néixer el 2012, i que al simposi de Valsaín estava representada per Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià, Andalusia, Albacete, la Rioja, Palència, Madrid, el País Basc, la comunitat de Madrid i les Illes Canàries.

ESenRED organitza tres trobades anuals, al juliol aquesta trobada de docents per compartir experiències i inquietuds, a l'octubre la trobada de tècnics de les xarxes territorials per fer avaluació i propostes de millora i, finalment, la conferència internacional CONFINT dirigida a alumnat, en què ells són els protagonistes de les seves accions. La propera serà el mes d'octubre a Albacete.

La representació catalana al simposi va ser una de les més nombroses, amb un total de 16 participants, 11 mestres i professors i 5 assessores tècniques de les diverses xarxes de la XESC. Els centres educatius representaven tot el territori català: Escola Jungfrau de Badalona, Escola Comtes Lacambra de Vinyoles, Institut Quatre Cantons de Barcelona, Institut Pau Claris de Barcelona, Escola Vedruna

de Malgrat de Mar, Escola FEDAC de Salt, IES Intermunicipal del Penedès de Sant Sadurní d'Anoia, Escola Isabel Besora de Reus, Escola Bressol La Rosella d'Igualada, Escola Pepa Colomer del Prat de Llobregat i Institut de Guissona. Les tècniques representaven els programes *Escoles Verdes* de la Generalitat de Catalunya, *Escoles + Sostenibles* de l'Ajuntament de Barcelona i *Al Prat, escoles més sostenibles* de l'Ajuntament del Prat de Llobregat.

El simposi, amb un programa atapeït de ponències, espais d'intercanvi d'experiències, encontres informals, tallers i activitats de descoberta, també va deixar temps i espai per a àpats compartits, i per teixir de manera espontània aliances molt enriquidores tant a nivell professional com humà.

El tret de sortida va ser potent i engrescador, amb la ponència inaugural de Yayo Herrero, professora de la UNED en la Càtedra d'educació ambiental i presidenta de FUHEM, antropòloga, enginyera, professora i activista ecofeminista. Yayo Herrero va parlar del currículum ecosocial de l'educació cap a la sostenibilitat. Va començar la xerrada citant una frase de Jorge Riechmann prou suggeridora: *Per sortir d'un pou, abans has de saber que hi ets*. A continuació ens va plantejar reflexionar sobre com el model socioeconòmic globalitzat es destrueix a ell mateix, ja que no vetlla per la vida. Per a qui o per a què s'obren les fronteres? Si bé s'obren per al transport de matèries primeres, energia, petroli, minerals, etc., no ho fan pas tan fàcilment per als refugiats que busquen una vida digne! Quin abisme!

Seguidament va parlar sobre la radical ecodependència que tenim els humans, i la gran contradicció que, tot i saber que vivim en un planeta amb límits físics, l'hem explotat fins a superar aquests límits (*peak oil*, etc.). Però és que a més d'ecodependents, els éssers humans també som éssers interdependents, és a dir, necessitem cuidar-nos entre nosaltres, perquè ningú pot ser completament autònom, ja que tenim cossos finits i vulnerables. Per tant, per assegurar la vida humana, calen relacions ecodependents i alhora interdependents. En termes de sostenibilitat, el planeta ja se sosté sol, en canvi la vida humana l'hem de sostenir entre tots nosaltres, homes i dones. Però què passa en un món on mana el capitalisme? Yayo Herrero ens va portar a reflexionar que només té valor econòmic allò al qual se li pot assignar valor monetari, per tant, hi ha moltes coses que desapareixen dels estudis econòmics, perquè no es poden mesurar en diners. Ja tornem a ser al cap del carrer, doncs. Quin valor donem a les relacions humanes, si vivim en societats que creuen que cal tenir diners per viure? Davant d'aquest panorama, que pot semblar molt pessimista i negatiu, la ponent va proposar l'educació com a eina per fer front a aquests problemes. L'educació és un espai que permet formular preguntes diferents, fomentar l'esperit crític i posar el focus en elements invisibilitzats. En aquesta línia, l'any 2006 *Ecologistas en acción* va fer un estudi del currículum ocult d'ecologisme, i es van adonar que s'estava educant en contra de la nostra pròpia supervivència. Que es diu molt ràpid, però és per reflexionar-hi de valent! Des de la Fundació FUHEM (fundació independent sense ànim de lucre que promou la justícia social,

l'aprofundiment de la democràcia i la sostenibilitat ambiental, a través de l'activitat educativa i del treball en temes ecosocials), estan fent un treball molt interessant per tal d'ecosocialitzar el currículum educatiu, modificant alguns aspectes tant pel que fa als continguts com a les metodologies, i proposen un currículum alternatiu en què hi apareixen continguts com la diferència de gènere, la cura a la vida, l'alimentació saludable i sostenible, l'educació en el conflicte, la intel·ligència emocional, etc. Aquest currículum ecosocial estarà a disposició de la ciutadania ben aviat. Esperarem aquest document amb candeletes.

La tarda del primer dia hi va haver tres tallers simultanis: Visió sistèmica dels problemes ambientals; Treball curricular dels ODS; Del canvi climàtic a l'educació ambiental. Tots tres van ser molt interessants per aprofundir en les possibilitats que ofereix el currículum escolar per al desenvolupament de l'EA. A continuació es van fer els primers intercanvis d'experiències dels centres educatius, simultàniament en tres espais.

Després d'hores de treball i les primeres coneixences, la primera jornada acabava d'una manera que va ajudar a acabar de trencar el gel, amb el sopar *Els territoris tenen sabor*. Cada xarxa territorial va presentar i compartir productes gastronòmics típics de la seva regió que van degustar entre tots. Per resumir-ho, va ser una vetllada plena de beguda i menjar dolç i salat (de proximitat, ecològic, artesanal, etc.), de música, balls i rialles. Una vetllada que ens va agermanar d'allò més fins ben entrada la nit.

El matí del segon dia va començar també amb un altre espai d'intercanvi d'experiències entre professorat. Experiències molt interessants sobre temàtiques com la transformació de patis, el coneixement de la biodiversitat de l'entorn proper, la convivència, la prevenció dels residus, les energies renovables, etc.

Els tallers que van tenir lloc a continuació van ser molt pràctics i van permetre seguir reflexionant sobre el currículum en educació ambiental: Gamificació en programes d'EA; Construcció d'un carregador USB per a bicicleta; Sobirania alimentària i EA.

Havent dinat va arribar una activitat molt esperada, els itineraris de natura per conèixer els boscos i el riu de Valsaín, amb el guiatge d'educadors del CENEAM. L'itinerari per la pineda que rodeja el CENEAM va permetre saber que es tracta d'un territori molt emblemàtic i que té la figura de protecció de Parc Nacional de la Sierra de Guadarrama.

La guia ens va explicar que al llarg de la història sempre ha sigut bosc, no hi ha hagut cap assentament. Els reis de Segòvia venien a caçar-hi. Al segle XVIII, Carles III va fer construir una fàbrica de vidre al nucli proper de La Granja, i per això necessitava silici i plom, i també molt combustible per fer foc. Va ser ell qui va explotar el bosc per extreure'n fusta, fins a deixar-lo despallat. Tot i això, ell va enviar un grup d'experts per observar com es gestionaven els boscos d'Europa, i va construir una serradora, que ara mateix està tancada, però esperen tornar-la a obrir. El rei, doncs, va acabar fent una bona gestió del bosc de la zona, i va acabar entenent que la conservació s'havia d'equilibrar amb l'explotació.

Actualment, de les 11.000 hectàrees de bosc, 9.000 són pineda i 3.000 roureda. La salut de la roureda està pitjor que la de la pineda, perquè s'ha preservat molt aquesta darrera. El pi de Valsaín té una alta qualitat perquè té un creixement lent, ja que viu a altes altituds. Actualment es segueix fent un aprofitament fuster

del bosc, amb una gestió sostenible i molt regulada. Només s'extreuen 23.000 m³/any (16.000 arbres), que és el que la pineda pot crear en un any. A més, de manera controlada, es deixa extreure fusta morta del bosc perquè és una acció que, amb control, és beneficiosa per a l'ecosistema. L'acció la porten a terme gent gran molt vinculada al territori, els anomenats *gavarreros*.

Després de la caminada en què tots vam aprendre i gaudir moltíssim d'un entorn espectacular, va arribar el moment de presentar els programes i funcionament de les diverses xarxes que conformen ESenRED. Va ser una activitat una mica feixuga, que no es va valorar massa bé, ja que es va donar molta informació en poc temps i perquè no tenia un interès útil per al professorat. Tot i això, va servir per adonar-nos de la gran feina que es fa a cada territori i concloure que tots trebalem de manera molt semblant i remem la barca cap al mateix destí.

El darrer dia del simposi va tenir lloc la ponència final, a càrrec de Toni Aragón, director del PRAE (Centre d'iniciatives ambientals de la Junta de Castella i Lleó). La ponència, amb el títol *Perquè treballar la sostenibilitat des dels centres educatius?*, va començar amb una frase molt suggeridora de Rabhi: *Quin planeta deixarem als nostres fills, o quins fills deixarem al nostre planeta?*. El ponent va fer un símil molt il·lustratiu comparant el món actual amb el vaixell Titànic, i va dir que en aquest moment és com si ja haguéssim xocat amb l'iceberg. Per tant, no és tan important saber qui és el culpable de la col·lisió, sinó que el que importa és pensar com sobreviurem. Ell va parlar del prefix màgic *eco*, que ve del mot grec *oïkos*, que significa casa, medi, i del mot educar, que ve del llatí *educare*, i significa guiar, conduir. Ens va interpel·lar preguntant-nos com cultivem el nostre esperit (ja que som persones que guiem, acompanyem), i si preparem persones per treballar o per cultivar el seu esperit. La cosa aniria per aquí: cal educar a l'escola per al manteniment de la sostenibilitat de la casa.

Parlant de contextos curriculars, Toni Aragón va plantejar tres preguntes: 1- Com fer un projecte de centre? Els objectius són compartits per tota la comunitat educativa?; 2- Com fer-ho per no sentir-nos sols? Ningú està en contra de construir un món millor, oi? Així doncs, no hauríem d'estar sols en els projectes d'EA, però el que sovint ens falta són eines; 3- Com obrir-lo a l'entorn? Doncs molt senzill: entenent que la "casa" també són els espais públics. Per si no en teníem prou, ens va fer reflexionar sobre quantes hores es passa un nen en una escola i quantes en un centre comercial. En el món en què vivim el problema és que ens maregen massa. S'ha de fer un esforç per parar, en majúscules: PARAR.

Seguidament va fer èmfasi en què quan eduquem ens hauríem de preguntar per què volem tenir èxit en el nostre projecte d'escola sostenible. A vegades no tenim prou en compte que vivim en un món incert, i que hem de preparar els alumnes per aquesta realitat, els hem de capacitar per prendre decisions. Però... com fer-ho? Creant contextos. Què necessito aconseguir i com ho he de fer? Una manera pot ser sortint a la natura, que no ha estat creada per ningú i, per tant, l'alumne pot aprendre sol, ja que disposa d'infinitat de recursos. Per

contra, en una aula, per molts recursos que hi hagi, és un món creat per nosaltres. Una altra manera de fer-ho, és emocionar per tal de connectar i, en última instància, connectar per empoderar. De fet, prenem decisions gràcies al fet que som emocionals, per tant, no és res que ens hauria de venir de nou buscar aquesta constant emoció en tot allò que fem. Toni Aragón va culminar la ponència dient que un món que no és sostenible no és just.

Després de molts aplaudiments a la ponència de tancament, va començar el darrer acte de l'extensa i interessantíssima programació del simposi, una taula rodona en què es van presentar quatre pràctiques educatives d'èxit. El CEP Luis Eceiza LHI Eskoriatza de Guipúscoa va presentar el projecte *Els aliments i el canvi climàtic*, l'IES Ramón Menéndez Pidal de Las Palmas va presentar l'experiència *Creació d'escenaris oxigenats per al desenvolupament dels continguts curriculars a través de l'aprenentatge basat en projectes*, el CEIP N.S. de Gracia de Màlaga va exposar el projecte *Aigües manses, rius revoltats*, i finalment, l'Escola Vedruna de Malgrat de Mar va presentar la *Setmana de la sostenibilitat: aprenentatge basat en problemes*.

I finalment, després de tres dies intensos que van passar com un sospir, va arribar el moment de clausurar la quarta edició del simposi. A més dels parlaments d'agraïment, no hi podia faltar l'avaluació, ja que només avaluant s'aconsegueix millorar. Es va fer una avaluació conjunta a través de l'eina virtual *Kahoot*, en què tothom hi va poder participar des del seu mòbil.

Tant per als docents com per als tècnics, el simposi va significar una experiència molt enriquidora, en què vam aprendre molt els uns dels altres, vam compartir i intercanviar experiències, dialogar, riure, caminar, ballar, escoltar, preguntar, reflexionar, i sobretot vam enfortir la consciència que som molts que treballem per fer un món millor i que les nostres accions, per petites que semblin, fan créixer l'esperit crític i són el motor de canvi per construir un futur més digne i més sostenible.

El simposi de docents de ESenRED va ser, per quart any consecutiu, un moment meravellós per embastar, filar i teixir. Embastar noves propostes i projectes ambientals que de ben segur que donaran uns fruits meravellosos. Filar aliances entre territoris, centres educatius i persones, per enfortir el treball en xarxa per a la sostenibilitat. Teixir uns nusos una mica més forts a la xarxa, per seguir creixent cap a un futur millor. Felicitem-nos, doncs, per haver teixit entre tots un simposi tan fantàstic. Llarga vida al simposi i al treball en xarxa!

I moltes gràcies a l'equip organitzador.

Podeu trobar més informació i documentació del simposi en aquest [enllaç](#).

Mariona Bigas i Montaner

Assessora tècnica territorial del Programa Escoles Verdes a la Catalunya central

Viladraueducació.com

Agost 2018